

ANTANAS ANDRIJAUSKAS

Vilniaus dailės akademija

NATHALIE HEINICH MENO SOCIOLOGIJA

Nathalie Heinich's Sociology of Art

SUMMARY

Nathalie Heinich is a French sociologist and a disciple of Pierre Bourdieu. Since the 1980's she has produced innovative analyses of art. This article considers the development of her concept of the sociology of art by relying on her major works. The article also briefly discusses Heinich's peculiar approach to the theoretical and methodological problems of the sociology of art as well as its status and relationship with other social sciences and humanities. Next, the article discusses Heinich's researches on key institutional shifts in 17th century French culture, thanks to which new art academies triggered the scientific and artistic activities, differentiation, changes in the social status of arts and artists. Much attention is paid to Heinich's sociology of exclusivity of an artist, the growth of his fame, his works recognition and marketing. Subsequently, focus of discussion is moved to the sociological problems of production, mediation, reception, museums, galleries, critics, curators, and art historians. The paper is concluded by the consideration of Heinich's comparative studies of American and French approaches to the analysis of contemporary art.

SANTRAUKA

Straipsnis skirtas Bourdieu mokinės Nathalie Heinich meno sociologijos koncepcijos analizei. Remiantis pagrindiniais šios mokslininkės veikalais atskleidžiama jos teorinių pažiūrų evoliucija, išryškintas jos meno sociologijos koncepcijos ryšys su mokytojo idėjomis. Straipsnyje taip pat glaustai aptariamas jos požiūris į teorines ir metodologines šios mokslinio pažinimo srities problemas, atskleidžiamas jos pažiūrų dėl meno sociologijos statuso, santykių su kitais socialiniais ir humanitariniais mokslais savitumas. Aptariami mokslininkės tyrinėjimai, skirti esminiams instituciniams poslinkiams, susijusiems su XVII a. prancūzų kultūroje naujų meno akademijų atsiradimu, paskatinusiu mokslinės ir meninės veiklos diferenciaciją, menų hierarchijos ir menininkų socialinio statuso pokyčius. Daug dėmesio skiriama Heinich išskirtinumo sociologijai, menininko šlovės ir pripažinimo, jo kūrinių pavertimo meninės rinkos objektais klausimams. Aptariamos produkcijos, recepcijos ir mediacijos sociologijos problemos, analizuojama meno laukuose

RAKTAŽODŽIAI: Nathali Heinich, meno sociologija, Bourdieu mokykla, recepcija, mediacija, lyginamieji tyrinėjimai.

KEY WORDS: Nathali Heinich, art sociology, Bourdieu school, reception, mediation, comparative studies.

veikiančių agentų ir institucijų (muziejų, galerijų), kritikų, galerininkų, kuratorių, meno istorikų funkcijos ir vaidmuo meno rinkoje. Straipsnis užbaigiamas lyginamųjų Heinrich tyrinėjimų, atskleidžiančių amerikiečių ir prancūzų visuomenių požiūrius į šiuolaikinį meną, analize.

ĮVADAS

Pierre'o Bourdieu mokyklos iškilimo laikais XX a. paskutiniuoju ir XXI a. pirmuoju dešimtmečiais prancūzų meno sociologijoje ima įsivyrėti nauja *sociologinė* meno sociologijos pakraipa, o anksčiau gyvavusi *menotyrinė* meno sociologija pamažu išstumiamą į akademinio diskurso paribius. Šį procesą pirmiausia lėmė postmodernios visuomenės, kultūros, estetinės sąmonės pokyčiai, naujų kultūros ir meno praktikų iškilimas, stiprėjanti meno komercializacija, poslinkiai menų hierarchijos, tyrinėjimų strategijų ir metodų srityse. Pereinant nuo globalių į sociologinių idėjų plotmę, jis tiesiogiai siejasi su tuo, kad Bourdieu redaguojamo žurnalo ir jo sukurtos mokyklos skelbiamos idėjos bei metodologinės priegios ėmė dominuoti įvairiose sociologinių tyrinėjimų srityse. Iš čia kyla akademinėje aplinkoje *įsivyraujantis požiūris į meno sociologiją jau ne kaip į menotyros discipliną, o kaip į neatsiejamą sociologinio pažinimo dalį.*

Kita vertus, aptariamam laikotarpiu Prancūzijoje ir kitose Vakarų šalyse sparčiai iš esmės keičiasi konceptualios teorinės nuostatos, išskyla nauji tyrinėjimo laukai ir problemos, didėja vidinė meno sociologijos tyrinėjimų diferenciacija, mokslininkų specializacija ir profesionalumas konkrečių tyrinėjimų srityse, stiprėja tarpdalykiškumas, intensyvėja šios disciplinos šalininkų sąlyčiai su kitais socialiniais, humanitariniais, tiksliaisiais mokslais: istorija, estetika, filosofija, lite-

ratūrologija, meno istorija, antropologija, politologija, teise ir kitais. Ypač išauga anksčiau ignoruotų ekonomistų ir statistikos specialistų vaidmuo meno sociologijos tyrinėjimuose, pavyzdžiui, išpopuliarėjusiuose tapybos rinkos (*le marché de la peinture*), meno industrijų, įvairių muziejų, galerijų ekonominės veiklos bei gausybės tarpininkų (dilerių, kolekcininkų, ekspertų ir pan.) veiklos tyrinėjimuose. Bourdieu sureikšmintus ekonominius ir statistinius metodus plačiai pasitelkia jo sekėjai Raymonde Moulin, Pierre-Michel Mengeris, Nathali Heinrich ir kiti tuometinės prancūzų meno sociologijos atstovai. Išsiplėtusių meno sociologijos tyrinėjimų sraute ryškėja esminiai poslinkiai, vis didesnę svarbą įgauna įvairių kultūrinės ir meninės industrijos formų, meno politikos, meno administravimo, meno rinkos, meno vertinimo, meno institucijų (muziejų, galerijų), menininko išskirtinumo, jo visuomeninio statuso ir tapatumo, kolekcininkų meno kūrinų atrankos kriterijų, jų vertės augimo rinkoje priežasčių ir dėsningumų bei kiti tyrinėjimai.

Itin sparčiai naujausioje meno sociologijoje plėtojasi recepcijos ir mediacijos tyrinėjimai, kurie Bourdieu ir Heinrich dėka tampa viena populiariausių temų (problemų). Recepcijos srityje taip pat daug nuveikia Dario Gamboni, mediacijos – Raymonde Moulin, kuri parašo statistiniais duomenimis paremtas solidžias monografijas. Jos ir Heinrich tyri-

nėjimai, suaktualindami Bourdieu įžvalgą, paskatinti plėtoti mediacijos sociologiją. Šiuose tyrinėjimuose į pirmą eilę iškyla įvairių tarpininkų (meno kritikų, meno sociologų, meno istorikų, parodų kuratorių, galerininkų ir kitų agentų) tarp meno kūrinių kūrėjų, suvokėjų ir prekeivių funkcijų meno rinkoje pažinimo problemos. Be universitetuose ir mokslinio tyrinėjimo institucijose dirbančių mokslininkų, į mediacijos sociologijos tyrinėjimus įsitraukia ir svarų įnašą daro muziejininkai. Tai dažniausiai įvairius ekonominės ir kultūrinės industrijos aspektus ar muziejinę problematiką gvildenantys mokslininkai ar jų grupės. Su šiais tyrinėjimais į mediacijos sociologiją skverbiasi tiesiogiai su muziejų veikla susiję įvairių sociologinių anketinių apklausų metodai, kurie perėina ir į akademinį tyrinėjimų sritį.

Meno sociologijos tyrinėjimų intensyvėjimas taip pat susijęs su įvairių siaurai specializuotų kultūros ir muziejų tarnybų plėtra, nes prie didžiųjų muziejų kuriasi nauji mokslinių tyrinėjimų centrai, kuriuose gausėja su meno sociologijos problematika susijusių tyrinėjimų. Intensyvėja kryptingas konkretaus profilio sociologijos ir siauresnių meno sociologijos specialistų rengimas universitetinėje sistemoje, stiprėja profiline jų specializacija, tolydžio auga mokslinės produkcijos kiekis, ji darosi įvairesnė, jautriau reaguoja į suprekintos postmodernios meninės kultūros metamus iššūkius.

Kalbant apie po Bourdieu išsiskleidusio dabartinio prancūzų meno sociologijos raidos tarpsnio specifinius bruožus ir ryškiausias figūras, žvilgsnis savaime krypsta į pastaruosius tris dešimtmečius vyravusios Bourdieu mokyklos atstovus. Naujos meno sociologijos raidos tendencijos pirmiausia išryškėja įtakingiausios Bourdieu mokinės ir ryškiausios dabartinės prancūzų meno sociologijos lyderės Nathalie Heinich (g. 1955) tyrinėjimuose, kurie išsiskiria nuoseklumu ir laipsniška tyrinėjimo laukų plėtra. Tai stubilnamai produktyvi mokslininkė, iš savo mokytojo paveldėjusi darbštumą ir efektyvaus mokslinio darbo įgūdžius. Heinich yra daugiau kaip 27 knygų ir daugybės mokslinių straipsnių autorė. Daugelis jų yra išversti į pagrindines pasaulio kalbas. Šiuo metu ji yra Nacionalinio mokslinių tyrimų centro (CNRS) Meno ir kalbos tyrinėjimo padalinio *Centre de recherche sur les arts et le langage* direktorė mokslo reikalams.

Lietuvos akademiniame diskurse Heinich meno sociologijos idėjos jau buvo aptarinėjamos puikioje Bourdieu ir jo mokyklos idėjų analizei skirtos prieš aštuonerius metus paskelbtos Žilvinės Gaižutytės-Filipavičienės monografijos¹ atskirame skyriuje „N. Heinich „išskirtinumo sociologija“. Tačiau joje negalėjo būti aptarti vėlyvieji, jau po šios knygos pasirodymo išėję Heinich veikalai, kurie tapo, greta kitų problemų, ir šio straipsnio aptarimo objektu.

SANTYKIAI SU BOURDIEU TEORINĖMIS IR METODOLOGINĖMIS NUOSTATOMIS

Kalbant apie Heinich savito kelio ieškojimą ir atradimus meno sociologijoje,

reikėtų nors glaustai aptarti jos santykius su Bourdieu metodologinėmis nuostato-

mis ir kūrybiniu palikimu. Nepaisant daugybės po habilitacinio disertacijos gynimo nuskambėjusių atsiribojimų nuo Bourdieu įtakos, kalbų „apie kitų nei Bourdieu dalykų ieškojimą“ ir „nepaprastą intelektualinę laisvę“ išsivadavus iš jo įtakos, tikrovėje ši įtaka išliko stipri, ilgalaikė ir skleidėsi įvairiomis kryptimis.

Įkvėpta Bourdieu idėjų, Heinrich nu-eina sudėtingą evoliucijos kelią iki savitos meno sociologijos koncepcijos sukūrimo. Jau ankstyvieji, stiprioje Bourdieu idėjų įtakoje parašyti mokslininkės meno sociologijos problematikai skirti darbai tarsi akumuliuoja pagrindines jos tolesnės evoliucijos tendencijas. Pradėjusi konkrečių meno sociologijos problemų tyrinėjimu ir išskleidusi ją labiausiai sudominusių problemų lauką, ji dažniausiai tas problemas išsamiau aptarinėja vienoje po kitos skelbiamų straipsnių ir monografijų serijose. Toks aiškiai centruotas požiūris į mokslinio darbo strateginius uždavinius, aštrus aktualių meno sociologijos problemų, artimiausių jos raidos tendencijų ir pribrendusių socialinių užsakymų jausmas padeda mokslininkei surasti savo akademinės veiklos teritorijas spalvingame, daugybės ryškių asmenybių ir idėjų prisodrintame pastarųjų trijų dešimtmečių prancūzų meno sociologijos kraštovaizdyje.

Nuo jaunystės stiprų poveikį Heinrich pasaulėžiūrinių nuostatų formavimuisi daro aplinka. Dar paauglystėje giliai atmintyje įsirėžė audringi 1968 m. gegužės studentų maištai, kuriuose dalyvavo jos vyresnysis brolis. Mokydamasi gimtojo Marselio licėjuje, šeimos bibliotekoje ji aptiko tuomet platų pripažinimą meno

pasulyje įgijusio meno sociologo Pierre'o Francastelio knygų. Baigusi licėjų, įstojo į Aix-en Provence universiteto filosofijos fakultetą, žavėjosi marksizmo, gošizmo (kairumo) idėjomis, kino menu, marksistinės pakraipos meno sociologo Lucieno Goldmanno veikalais. Studijų metais skaitydama naują, garsėjantį akademinėje bendruomenėje gaiviomis idėjomis žurnalą *Actes de recherche en science sociales*, ji atkreipia dėmesį į polemiskus žurnalo įkūrėjo Pierre'o Bourdieu tekstus ir susidomi sociologija. Po universiteto baigimo atvykusi į Paryžių lanko *L'école de Louvre* Huberto Damischo paskaitas, skaito meno sociologijos problemas gvildenančius Arnoldo Hauserio veikalus. Damischas, regėdamas jos interesus, pastūmėja susitikti su Bourdieu. Ji užsirašo ir nuo 1977 m. *Maisons des Sciences de l'homme* lanko jo vedamą seminarą. Šis susitikimas su charizmatišku kairuoliškų pažiūrų Bourdieu ir doktorantūros studijos prestižiniame *EHESS* tampa lemtingu tolesnės jos mokslinės karjeros posūkiu.

Vadovaujama Bourdieu Heinrich 1981 m. apgina XVII a. prancūzų tapybos lauko sandarai skirtą pirmąją daktaro disertaciją, kurioje šaltinių analizė, glaudžiai susipindama su teoriniais apmąstymais, atveria daugelio vėlesnių meno sociologijos problemų tyrinėjimo laukus. 1982 m., kai Bourdieu užima prestižines *Collège de France* sociologijos katedros profesoriaus pareigas ir išeina iš *CNRS-EHESS*, šioje institucijoje veikia kelios meno sociologijos problemas gvildenusios mokslininkų grupės. Heinrich pateikia konkursui savo kandidatūrą į

grupe, kuriai vadovauja Luc Boltanski. Juolab kad į ją įeina jau pažįstami sociologai Louis Thévenot, Alain Desrosières, Michel Pollakas.

Ankstyvieji Heinich meninio lauko sociologijos principus plėtojantys darbai skleidžiasi stipriai veikiami Bourdieu idėjų įtakos – tai akivaizdu įdėmiau lyginamuoju aspektu analizuojant pagrindines jos veikaluose aptarinėjamas meno sociologijos objekto, uždavinių, santykių su socialiniais ir humanitariniais mokslais, recepcijos, mediacijos, išskirtinumo sociologijos ir kitas problemas. Šios sąsajos regimos daugybėje detalesnių meno sociologijos problemų tyrinėjimų. Ilgainiui, išsikristalizavus pagrindinems mokslinių interesų kryptims, Heinich tyrinėjimuose ryškėja laipsniškas nutolimas nuo kai kurių Bourdieu meno sociologijos nuostatų, tačiau *išlieka pamatiniai jo sociologinių prieigų principai ir meno sociologijos problematikos siejimas daugiau su socialiniais nei humanitariniais mokslais*. Iš čia kyla programinis Heinich teiginys, kad „meno sociologai savo tyrinėjimo objektus pažįsta ne kaip meno tyrininkai, vadovaudamiesi estetiniu emociniu ar materialiu meno kūrinų vertingumu, o kaip sociologai, remdamiesi konkrečioms objektams priskiriamą epistemine verte.“²

Ryškėjančiam ambicingos mokinės atsiribojimui nuo mokytojo neabejotinai turi įtakos ir šių asmenybių mastelis, jų kūrybinis potencialas, esminiai charakterių bruožai, moksliniai interesai, humanitarinės kultūros lygio, išsilavinimo skirtumai, mąstymo ir minčių dėstymo būdas, kompetencija skirtingose mokslinio pažinimo srityse.

Bourdieu yra aukšto teorinio konceptualaus mąstymo stiliaus mokslininkas, turintis įvairiapusių filosofinį, sociologinį, etnologinį, kultūrologinį, estetinį, literatūrologinį išsilavinimą, todėl natūraliai linksta į platesnius teorinius apibendrinimus. Gvildendamas meno sociologijos problemas, dėmesį sutelkia ne tik į sudėtingų teorinių ir metodologinių šio mokslo problemų sprendimą, bet ir kaip žuvis vandenyje jaučiasi daugybėje kitų, nuo sociologijos nutolusių mokslinio pažinimo sričių. Tai padeda jam aiškiai suvokti meno sociologijos galimybes, jos vietą ir funkcijas kitų socialinių ir humanitarinių mokslų visumoje.

Neturinti tokio įvairiapusio akademinio išsilavinimo, konceptualaus mąstymo įgūdžių, tvirtos etnologinių, antropologinių mokslinių tyrinėjimų bazės, sociologijos pradmenis gavusi tikrai Bourdieu aplinkoje Heinich savo sociologinės karjeros pradžioje natūraliai plėtoja savo mokytojo teorinius postulatus, išvalgas, tačiau, palyginti su Bourdieu, ji yra artimiau susijusi su empirine ir taikomąja sociologija. Čia norėčiau priminti ir Heinich prisipažinimą: „Išskyrus tai, ką aš išmokau pas Bourdieu, – rašo ji, – buvau sociologijoje visiškai savamokslė.“³ Tiesa, vėliau jos profesiniam augimui didžiulį poveikį turėjo pasinėrimas į sociologijos klasikų Maxo Weberio, Emilė'o Durkheimio, Marcelio Mauso, Ervingo Goffmano, Pierre'o Francastelio, Arnoldo Hauserio, Norberto Elias veikalų studijas ir įvairius klasikinės epochos šaltinius, kultūros, vaizduojamosios dailės ir literatūros istoriją. Ji

gilinasi ne tik į turtingą prancūzų sociologinės, estetinės ir menotyrinės minties tradiciją, tačiau atranda ir dar neišsvertus į prancūzų kalbą Ervino Panofsky'io, Michaelo Baxandallo, Franciso Haskello, Paulo Oskaro Kristellerio ir kitų autorių veikalus. Svarbus jos teorinėms ir metodologinėms nuostatomis buvo įdėmus Georgeso Dumézilio tekstų skaitymas.

Perimdama pamatines Bourdieu meninio lauko tyrinėjimo nuostatas, Heinrich pirmiausia atsiriboja nuo mokytojų būdingo išskirtinio dėmesio literatūros procesų tyrinėjimui (nors tam ir skiria atskirą monografiją), tačiau grįžta prie Francastelio mokyklos šalininkams būdingo dėmesio vaizduojamai daili ir vėl suartina sociologinę meno analizę su įvairiais menotyrinės analizės aspektais. Kita vertus, kitaip nei plačių enciklopedinių interesų mokytojo tekstuose, Heinrich veikaluose regima slinktis sureikšminti meno sociologiją sociologinių mokslų sistemoje. Ši slinktis skleidžiasi mokslininkės susidomėjimu istorinėmis meninio lauko Prancūzijoje atsiradimo ir funkcionavimo prielaidomis, meninio lauko diferenciacijos, vaizduojamosios dailės, menininko pripažinimo, žavėjimosi juo, menininko tapatumo, jo socialinio statuso, meno recepcijos ir mediacijos, muziejinės veiklos, meno tarpininkų, estetinio suvokimo ir meno kūrinų vertės nustatymo, meno kūrinų funkcionavimo rinkoje ir kitomis problemomis.

Tačiau kitaip nei Francastelis ir jo mokyklos šalininkai, kurių tyrinėjimai skleidžiasi veikiami istorijos metodologinių nuostatų, Heinrich išsaugoja Bourdieu meno sociologijai būdingą orientaciją į sociologinės analizės metodus. Tiesa, ji

negriauna socialinius ir humanitarinius mokslus skiriančių pertvarų, o gina sociologinės metodologijos autonomiškumą nuo kitų mokslinio pažinimo sričių skvarbos. Galiausiai ji perima ir tarpdalykines Bourdieu meno sociologijos nuostatas, tačiau kiek kitaip jas aiškina. „Tarpdalykiškumas, mano akimis žvelgiant, – rašo ji, – visai nereikia vidinių disciplinos ribų panaikinimo ar jų ištrynimo tarp disciplinų, priešingai; aš manau, kad svarbu žinoti, jog gyvuoja ribos, skiriančios disciplinas, ir jog nėra taip lengva pereiti iš vienos disciplinos į kitą; yra metodologiniai principai, konceptualūs dariniai ir teorinės tradicijos, būdingos kiekvienai konkrečiai disciplinai.“⁴

Spartus Heinrich mokslinės kompetencijos augimas kryptingai dirbant meno sociologijos tyrinėjimų srityje ir jos darbų pripažinimas akademinuose sluoksniuose skatina natūralų mokinės norą išsiveržti iš tokios monumentalios, iš tiesų, galima sakyti, netgi kultinės figūros, kokia buvo Bourdieu, šešėlio. Esminiai šių asmenybių kūrybinio potencialo, išsilavinimo ir prioritetinių mokslinių interesų skirtumai išryškėja, kai subrendusi Heinrich, toldama nuo Bourdieu įtakos, pasineria į siauresnius praktinius empirinius ir taikomuosius meno sociologijos tyrimus, tiesiogiai susijusius su įvairiais projektiniais užsakymais. Nors jie kartais išsilieja į naujus tyrinėjimo laukus ir šiuos tyrimus vainikuojančias didesnės ar mažesnės apimties knygas, tačiau tokių siauresnio taikomojo profilio užsakomųjų projektų įgyvendinimas jau ne visuomet reikalauja rimtų akademinų studijų ir plačios humanitarinės erudicijos.

MENO SOCIOLOGIJOS KONCEPCIJA

Heinich meno sociologijos koncepcija, lyginant ankstyvuosius ir vėliau paskelbtus darbus, patyrė esmines metamorfozes. Pradžioje jos šio mokslo samprata buvo stipriai pažymėta mokytojo Bourdieu teorinių ir metodologinių nuostatų įtakos, siekio pabrėžti specifinių sociologinių metodų ir tyrinėjimo strategijų svarbą. Ankstyvuojū kūrybinės evoliucijos tarpiniu pagrindiniai jos mokslinių interesų objektai – vaizduojamoji dailė, literatūra ir kinas. Šie darbai labai susiję su vertybių sociologijos tyrinėjimais. Ją domina meno sociologijos statuso, jos tyrinėjimo laukų apibrėžimo, meno sociologijos santykių su pažinimo teorija, meno funkcionavimo visuomenėje ir konkrečioje istorinėje aplinkoje, įvairios metodologinės meno sociologijos problemos.

Kita vertus, Heinich meno sociologijos koncepcijoje ryškėja atsiribojimas nuo ankstesnei meno sociologijai būdingų naratyvinių nuostatų, deklaratyvių svarstymų meno ir visuomenės santykių temomis. „Kada aš matau tekste parašyta „menas ir visuomenė“, „menas ir socialinis“, – rašo ji, – aš jau žinau, kad tai neturi jokio sąlyčio su sociologija. Pasakyti, viena vertus, kad yra „visuomenė“, o kita vertus, kad yra „menas“, tai nėra sociologinė prielaida: menas yra toks pat visuomeninis reiškinys kaip ir kitos žmogaus veiklos sritys, ir aš nežinau, kaip jį galima *a priori* izoliuoti nuo „visuomenės“ ir dar labiau – kaip juos vėliau galima bandyti sujungti.“⁵ Šiuose svarstymuose regimos iš Bourdieu paveldėtos nuostatos „kritinės“ sociologijos, kuri

siekia viską, kas atrodo savaime suprantama ir nekvestionuojama, išklubinti ir iš naujo pasverti kritiniu žvilgsniu.

Tęsdama konceptualias Bourdieu tyrinėjimų nuostatas, Heinich taip pat domisi meno sociologijos objekto, sociologijos idėjų istorijos ir metodologinių prieigų problemomis, tačiau išgarsėja išskirtinumo, recepcijos, mediacijos, menininko (pirmiausia dailininko, rašytojo) tapatumo, jo pripažinimo, funkcionavimo visuomenėje, jo meno kūrinų suvokimo, vertinimo rinkoje, meno administravimo, muziejinės veiklos, meno madų, atlyginimo, mėgėjiškumo, profesionalumo, menininkų įpročių, karjeros tipų ir kitų problemų tyrinėjimais. Šiuo aspektu žvelgiant, jos meno sociologijos koncepcija pamatinėmis savo teorinėmis ir metodologinėmis nuostatomis yra artima ne tik Bourdieu, tačiau ir kai kurioms vadinamosios pragmatinės sociologijos bei Norbeto Elias plėtotos istorinės sociologijos idėjoms, kurių analizei ji paskyrė atskirą monografiją *La sociologie de Norbert Elias*⁶.

Tęsdama Bourdieu tradiciją, meno sociologiją Heinich traktuoja kaip neatšiejamą sociologinių mokslų sistemos dalį. Meno sociologija, jos požiūriu, privalo integruotis į sociologijos mokslą kaip viena iš jo specializuotų sričių, kaip kad sporto, religijos, švietimo ir pan. sociologija, ir remtis tokiais pat griežtais kriterijais, metodais, problemomis, conceptais, tačiau pritaikytais menui. Kartu ji gina ir svarių laimėjimų jau pasiekusios meno sociologijos kaip savarankiškos sociologinės disciplinos autonomiškumą.

Iš čia kyla įsitikinimas, kad meno sociologija dėl prancūzų humanistikos tradicijų išaukštinto privilegijuoto jos tyrinėjimo objekto statuso išlieka labai priklausoma nuo meno kulto ir yra artima meno istorijai bei estetikai, todėl jai trūksta aiškaus santykio su sociologinėmis tyrinėjimo strategijomis ir metodais.

Kitas svarbus Heinrich koncepcijos bruožas – reakcija prieš klasikinėje meno filosofijoje įtvirtintas menų hierarchijos sistemos. Suvokdama klasikinių menų hierarchijos sistemų griuvimą ir neperspektyvumą postmodernioje epochoje, ji siekia įtraukti į savo tyrinėjimus ne tik anksčiau privilegijuotą padėtį turėjusius, bet ir visus kitus, ne tokiais reikšmingais laikomus menus (*les arts mineurs*), kurie, jos įsitikinimu, yra tokie pat svarbūs kaip ir laikomi reikšmingais menai (*les arts majeurs*). Aptariamoms idėjoms susipina su Heinrich veikaluose ryškėjančiu meno sociologijos įtakos sferos išplėtimu į kasdienybės sritį ir noru įtraukti į ją daugybę akademinio mokslo periferijoje anksčiau buvusių reiškinių. Su šiomis nuostatomis susijęs ir ypatingas kontekstualumo svarbos sureikšminimas meno sociologijos tyrinėjimuose. Ji apeliuoja į tyrinėjimus ikonologijos pradininkų Aby Warburgo ir Panofsky'io, kurie meno kūrinį pažįsta remdamiesi jo sąsajų su aplinka interpretavimu. Iš čia kyla Heinrich įsitikinimas, kad jokia išėitinė mokslininko pozicija „nėra gera *a priori*, savaime ir absoliučiai: pozicija yra gera tik santykyje su savo kontekstine funkcija.“⁷

Gvildendama dabartinio meno sociologo darbe kylančias teorines ir metodologines problemas, Heinrich pažymi, kad jis jau nebegali vadovautis vien tradicinėmis ankstyvajame meno sociolo-

gijos raidos etape susiklosčiusiomis iš metafizikos paveldėtomis teorinėmis ir metodologinėmis nuostatomis. Todėl tyrėjui būtinas vidinis poreikis nuolatos tikrinti įvairių pagalbinių darbo instrumentų patikimumą savo pažinimo objektų atžvilgiu. Heinrich pagrįstai kritikuoja kolegų tyrinėjimuose regimą metodologinių prieigų vienpusiškumą, teorijos atotrūkį nuo empirijos. Meno sociologai, jos įsitikinimu, naudojami empirija tik kaip paprastu testu kurdami savuosius teorinius sociologijos modelius ir perdėm užsisklendžia savo siauroje akademinėje bendruomenėje. Iš čia kyla Heinrich kvietimas kolegoms būti dėmesingesniems reakcijoms į savo darbus, kadangi jų tyrinėjimai „skleidžiasi ne tik jų profesiniame pasaulyje (socialinių mokslų specialistų), tačiau taip pat ir tarp tų, kurie domisi šiais dalykais, – o tokių yra daug.“⁸

Ir galiausiai Heinrich būdingas dėmesys Bourdieu sureikšmintai vadinamajai „tiriamajai sociologijai“ (*sociologie d'enquete*), kuri grindžiama apklausų ir anketų duomenimis, bei meno ir visuomenės santykių tyrinėjimams itin svarbia tyrinėjimo strategijų ir metodų problematika. Ilgainiui jos veikaluose išryškėja keturios pagrindinės meno sociologijos temos ir su jomis susiję probleminiai laukai: 1) kūrinų; 2) publikos arba suvokimo; 3) institucijų arba meno tarpininkų, arba tarpininkų (šios temos keičiasi priklausomai nuo tyrinėtojo arba pereinant nuo vienos teorijos prie kitos) ir 4) kūrėjo statuso.

Savo koncepcijoje Heinrich siekia conceptualiai pagrįsti naują, glaudžiai su postmodernios kultūros procesais susijusį ir komercializacijos, rinkos procesų

stiprų poveikį patiriantį meno kūrinių mokslą. Iš čia kyla mokslininkės įnašas į vadinamąją „kūrinių sociologiją“, kuri savo prigimtimi anksčiau nebuvo prioritetinga sociologinių tyrinėjimų sritis, kadangi tos problemos tradiciškai buvo gvildenamos estetikos, meno filosofijos, tapybos, literatūros, muzikos, kino ir kitų menų istorijos problemų kontekste. Jos įsitikinimu, *kūrinius reikia analizuoti ne kaip atskirą sociologinių tyrinėjimų objektą, bet kaip meno sociologui svarbią pagalbinę pažintinę dokumentinę medžiagą, savotišką dirvą, kuri padeda geriau pažinti mokslininką dominančius tyrinėjamus objektus ir reiškinius*. Tai sąlygoja ypatingą mokslininkės domėjimąsi recepcijos ir mediacijos sociologijos problematika, meno kūrėjų, tarpininkų ir meno vartotojų santykių sudėtingiausių problemų kompleksu.

Daugelio pagrindinių Heinrich meno sociologijos koncepcijos temų ir problemų savotiškas išėties taškas yra 1981 m. apginta pirmoji daktaro disertacija, skirta XVII a. prancūzų dailės gyvenimo pokyčiams. Joje ir serijoje šia tema paskelbtų straipsnių, remdamasi Bourdieu idėjomis, jauna mokslininkė sociologiniu aspektu analizuoja istorines meninio lauko Prancūzijoje atsiradimo ir funkcionavimo prielaidas. Aptariamo proceso esmė – tuometinėje kultūroje išryškėjusi mokslinės ir meninės veiklos diferenciacija. Jos įsitikinimu, šią diferenciaciją atspindi skirtingų perspektyvos sistemų įsigalėjimas

ir tai, kad atsirado savarankiškos, nuo Mokslo akademijos atsiskyrusios meno institucijos: 1648 m. įkurta Karališkoji tapybos ir skulptūros akademija (*Académie royale de peinture et de sculpture*) ir jos pavyzdžiu įsteigtos Muzikos akademija (*Académie de musique*, 1669) ir Architektūros akademija *Académie d'architecture*, 1671) bei 1816 m. garsioji Dailiųjų menų akademija (*Académie des Beaux-Arts*) Paryžiuje. Dėl šių institucinių poslinkių ne tik buvo formaliai įteisintas tapybos, skulptūros, muzikos, architektūros atskyrimas nuo amatų, bet ir patvirtinta tapybos ir skulptūros privilegijuota vieta tuometinėje menų hierarchijoje.

Su šiais instituciniais pokyčiais tiesiogiai susijęs ir naujo, aukštesnio, palyginti su amatininkais, tapytojų ir skulptorių socialinio statuso įtvirtinimas, kuris grindžiamas institucinio profesinio parengimo išskirtinumu. Tačiau lygiagrečiai meninėje kultūroje skleidžiasi ir kiti su naujos „dailiųjų menų“ (*beaux-arts*) sąvokos plitimu susiję procesai, kurie keičia visuomenės požiūrį pirmiausia į tapybos, skulptūros, o kiek vėliau ir į muzikos, architektūros bei jų kūrėjų vietą, funkcijas, socialinį statusą, kūrėjo talentą, jo santykius su mecenatais ir pan. Iš čia plaukia jau romantizmo ir neklasikinės meno filosofijos kūrėjų visapusiškai išplėtota pilkai žmonių masei priešpriešinamo genijaus, arba unikalaus menininko, išskirtinumo teorija.

IŠSKIRTINUMO SOCIOLOGIJA IR MENININKO STATUSO PROBLEMOS

Siekdama nutraukti ryšius su senąja naratyvine arba, kitais žodžiais tariant, bedante aprašomąja sociologija, Heinrich,

kaip ir Bourdieu, prabyla apie teorijos ir empirijos jungties būtinybę ir menininko išskirtinumo problemos svarbą meno

sociologijos tyrinėjimuose. Iš čia kyla ir vadinamosios „išskirtinumo sociologijos“ (*sociologie de la singularité*) pamatinės teorinės nuostatos ir didžiulis su menininku, jo socialiniu statusu, kūrybos produktais ir jų suvokimu, vertinimu susijęs problemų kompleksas. Jau anksčiau savo straipsniuose analizavusi istorines meninio lauko atsiradimo prielaidas, Heinrich pažymi, kad plečiantis menininkų sluoksniui ir augant jo socialiniam statusui visuomenėje, ryškėja specifiniai šiam originalių autentiškų kūrėjų sluoksniui priskiriami gyvenimo būdo ypatumai. Iš čia kyla vėliau išskirtinumo ir dirbtinai poetizuojamas vadinamasis „bohemiškas gyvenimo stilius“, kuris savo ruožtu leido įsitvirtinti įtakingai menininkų išskirtinumo teorijai. Šios teorijos sklaidai, kaip minėjau, didžiulį poveikį turi romantikų ir neklasikinė meno filosofija bei įvairūs vėlesni šios teorijos šalininkai. Jų dėka nuo romantikų iki modernizmo ideologijos išsivysčiusi autentiško menininko išskirtinumo teorija patiria esmines metamorfозes, dėl kurių stiprėja menininko ir jo aplinkos priešprieša.

Taip atsiveria naujas Heinrich kūrybinės evoliucijos etapas, kuris siejasi ne tik su „išskirtinumo sociologija“, tačiau ir su daugybe darbų, kuriuose aptariamas menininko statusas, jo kūrybinės veiklos rezultatų – meno kūrinių – funkcionavimas sociume ir rinkoje. Kalbėdama apie šio mokslinių tyrinėjimų lauko iškilimo aplinkybes ji rašo: „Mano sumanymo planas yra toks: įrodyti, kad ten, kur paliečiamas menininko statusas, dalykai, kurie mums atrodo natūralūs ir žavingi, ne visuomet iš tikrųjų yra tokie. Apskri-

tai neturime teisės kalbėti apie „genijų“ menininką, kadangi tai yra tik socialinė konstrukcija, susijusi su talentu ir parodanti, kad ji pakylėja vieną ideologiją – „talento ideologiją“. [...] Mano teiginys išplaukia iš Bourdieu, jis yra anti-esencialistinis, anti-natūralistinis, anti-substancialistinis, labai kritiškas – vadinasi, ir truputėlį chaotiškas, kadangi aš neišmanau meno istorijos tapsmo ir kadangi aš kaip pamišusi skaičiau viską, kas tik pakliūdavo man į rankas.“⁹

Išskirtinumo sociologijos ir menininko statuso tyrinėjimo išėities tašku tapo pirmoji monografija *La Gloire de Van Gogh. Essai d'anthropologie de l'admiration*¹⁰ (*Van Gogho šlovė. Antropologijos esė apie susižavėjimą*), kuri iškart atkreipė kolegų dėmesį į jos autorę. Ši labai asmeniška knyga apie Van Goghą, pačios Heinrich prisipažinimu, buvo svarbus posūkis jos intelektualinėje biografijoje, kadangi dar būdama jauna suvokė galinti rašyti socialiai aktualias knygas. Kita vertus, kolegoms pripažinus knygą, ji patikėjo savo jėgomis. Ir galiausiai parengiamasis darbas ir pats knygos rašymo procesas privertė ją plėsti savo mokslinių interesų lauką, kadangi tarsi įpareigojo kreiptis į skirtingas disciplinas – ekonomiką gvildenant pinigų problemą, religijų istoriją, antropologiją, meno istoriją ir kitas disciplinas.

Remdamasi tragiškos Van Gogho asmenybės gyvenimu ir kūryba, Heinrich atskleidžia paslėptus naujos modernaus menininko sampratos formavimosi mechanizmus, kai drąsiai laužantis nusistojusius oficialiojo meno kanonus, visų niekinamas ir į meninio gyvenimo parius išstumtas autentiško menininko ti-

pas tampa visuotinio žavėjimosi, garbinimo objektu, o atėjęs pripažinimas paverčia jį legendine asmenybe, klojančia pamatą šlovinimui jau po mirties. Tekste detalai aptarinėjama šio naujo menininko tipo santykių su visuomenine aplinka, jo kūrybos receptijos ypatumai, išryškėjantys visuomenės požiūrių į menininko socialinį statusą poslinkiai.

Įvairiais aspektais gvildendama Van Goghą supantį socialinį kontekstą, Heinrich parodo, kad išskirtinio talento, nepelnytai išstumto jau po mirties gimusios tragiškų motyvų prisodrintos menininko legendos atsiradimas ir funkcionavimas visuomenėje suteikia jam ypatingą išskirtinumo aureolę. Kita vertus, žavėjimasis herojizuoja ir legendiniais paverčia netgi banalius biografijos įvykius, kuriuos susieja su tokiomis išskirtinumą legitimuojančiomis sąvokomis kaip marginalumas, originalumas, asketiškumas, begalinis atsidavimas kūrybai, keistumas, beprotybė. Šioms sąlyginės visuomeninės normos ribas peržengiančioms savybėms suteikiama išskirtinė estetinė vertė ir jos tiesiogiai susiejamos su menininko kūrybos ir jo sukurtų meno kūrinų autentiškumu.

Vadinasi, žavėjimasis šiais tampančiais legendiniais kūrybos bruožais įtvirtina tokio tipo menininko išskirtinumą meno istorijoje ir iškelia jį virš pilkos kitų menininkų masės, herojizuoja dailininko asmenybę ir kartu paverčia jo kūrinius išskirtiniais meno rinkos produktais. Tai savo ruožtu veikia jo kūrybos produktų kainą meno rinkoje, kadangi legendomis apipinta tragiška originalaus menininko biografija skatina nuolatinį ažiotažą dėl tokio modernaus

menininko tipo asmenybės, taip pat ir nuolatinį jo kūrinių kainos kilimą. Čia iškyla ir daugybė kitų menininko išskirtinumą ir jo kūrinių funkcionavimą meno rinkoje lemiančių veiksnių, kuriuos detalai aptarinėja mokslininkė.

Dar knygoje *Van Gogho šlovė* išryškėjusios menininko išskirtinumo ir jo socialinio statuso idėjos toliau įvairiomis kryptimis buvo plėtojamos kitose Heinrich intelektualinei evoliucijai svarbiose monografijose *L'Épreuve de la grandeur (Didybės išbandymas)*¹¹, *Etre écrivain. Création et identité (Būti rašytoju. Kūryba ir tapatumas)*¹², *L'élite artiste. Excellence et singularité en régime démocratique (Elito menininkas. Meistriškumas ir išskirtinumas demokratinėje santvarkoje)*¹³. Jose tyrinėjami sociologiniai didžiųjų menininkų šlovės augimo, jų funkcionavimo visuomenėje ir įvairūs išskirtinio talento menininkų tapatumą bei kūrybą veikiančios veiksniai. Kitaip nei menininko išskirtinumo problemos, kurios Vakarų meno filosofijos tradicijoje buvo aptarinėjamos romantikų, A. Schopenhauerio, F. Nietzsche'ės ir pagrindinių modernizmo ideologų veikaluose, menininko tapatumo ir ypač jo socialinio statuso problemos tuomet sociologiniu aspektu dar buvo menkai tiriamos. Stiprėjantis menininko tapatybės suvokimas, kaip teisingai parodo Heinrich, paveikia ir į modernumą pretenduojančio menininko socialinio statuso augimą, kuris XIX ir XX a. patiria esminius pokyčius.

Nors pagrindinė Heinrich tyrinėjimų medžiaga yra iš vaizduojamosios dailės istorijos paimti pavyzdžiai, tačiau nuo 2000 m. jos moksliniai interesai pasuka kita kryptimi, kadangi susidomi literatū-

ra, ypač Claude'o Simono kūryba. Ji parašo rašytojo socialinio statuso ir tapatumo problemų analizei skirtą atskirą veikalą *Būti rašytoju. Kūryba ir tapatumas*, kuriame sociologiniu požiūriu išryškina mas siauresnės nei kūrėjas ar menininkas kategorijos – „rašytojo“ – savitumas ir apibrėžiami šios kūrybinės veiklos srities atstovo specifiniai bruožai. Jie pirmiausia siejami su savitu gyvenimo būdu, socialiniu statusu, rašymo maniera, produkcijos, t. y. literatūrinės veiklos, pobūdžiu, įvairiais su šia veikla susijusiais socialiniais ryšiais, savęs pateikimu visuomenei opinijai, publikavimo, kūrinių suvokimo, sklaidos problemomis ir pan.

Tuo metu, kai Heinrich pradėjo gvildinti rašytojų statuso sociologines problemas, padėtis šioje meno sociologijos srityje buvo apverktina, kadangi pagrindinėmis Vakarų kalbomis buvo paskelbti tik keli mėgėjiški šiai problematikai skirti straipsniai. Pačios autorės prisipažinimu, dvejus metus rengdama minėtą monografiją *Elito menininkas*, ji ieškojo gvildinamai problematikai skirtų sociologinių darbų, taip pat net nedidelės apimties straipsnių, skirtų muzikantų sta-

tusui istorijoje, tačiau nieko nerado. Iš tikrųjų šios problemos tuomet dažniausiai į mokslininkų dėmesio lauką pakliūdavo analizuojant indų, kinų, japonų ar kitų Rytų kraštų estetikos ar meno istorijos problemas, tačiau nebuvo pabrėžiami sociologiniai aspektai. Todėl sociologiniai Heinrich tyrinėjimai šioje srityje yra novatoriški ir netrukus tampa tarsi kelrodžiu paskui ją sekusiems mokslininkams, kadangi susidomėjimas šiomis problemomis pastaruoju metu auga.

Menininko tapatumas, mokslininkės įsitikinimu, remiasi trimis skirtingais veiksniais: „nukrypimu nuo didžiųjų kūrinių“ tarp savęs suvokimo (to, kaip aš save vertinu) ir kitų vertinimų (to, kaip vertina kiti), o šią priešpriešą galiausiai sušvelnina kitų požiūris (koks atrodo kitiems). Visus minėtus nukrypimus, Heinrich įsitikinimu, daugiau sąlygoja vienoks ar kitoks savęs suvokimas nei blaivus savo galimybių ir laimėjimų įvertinimas (Mozarto arba Van Gogho atvejis) arba, priešingai, aukštesnės pagarbos ženklai (Jean Carrière atvejis) – visi aptarti scenarijai veda į gilėjančias kūrėjo tapatumo krizes.

RECEPCIJOS IR MEDIACIJOS SOCIOLOGIJA

Atskiras ir svarbus Heinrich meno sociologijos tyrinėjimų laukas susijęs su Bourdieu idėjas plėtojančia ir ypač populiaria dabartinėje meno sociologijoje tapusia meno recepcijos ir mediacijos sociologija. Šioje srityje mokslininkė yra pripažintas autoritetas. Jau veikale *Le triple jeu de l'art contemporain. Sociologie des arts plastiques (Trigubas šiuolaikinio meno žaidimas. Vaizduojamųjų menų socio-*

*logija)*¹⁴ į Heinrich dėmesio lauką pakliuvo trijų su menine veikla tiesiogiai susijusių meno sociologijos aspektų – *produkcijos, mediacijos ir recepcijos* – kompleksinis tyrinėjimas. Remdamasi konkrečių meno pasaulio reiškinių analize, ji piešia sudėtingą meno laukuose veikiančių agentų ir institucijų (muziejų, galerijų), privačių kolekcijų sąveiką, aptaria daugybės menininkų kūrybinės veiklos, tar-

pininkų (kritikų, galerininkų, parodų kuratorių, sociologų, meno istorikų ir pan.), meno suvokėjų ir vartotojų tarpusavyo priklausomybę, kurią sąlygoja visuomeniniai santykiai.

Meno recepcijos ir mediacijos tyrinėjimai pastaraisiais dešimtmečiais įvairiuose kraštuose sparčiai aktualėja ir tampa vos ne klasikinėmis dabartinės meno sociologijos temomis. Jas plisti skatina labai suaktyvėjusios įvairiuose kraštuose prie didžiųjų muziejų įkurtos kultūrinės ir edukacinės tarnybos, moksliniai tyrimo centrai ir smarkiai gausėjantis skaičius juose dirbančių įvairaus akademinio profilio darbuotojų, kuriems sociologiniai tyrinėjimai yra svarbi jų tiesioginės veiklos dalis. Keičiasi ir didžiųjų muziejų veiklos strategijos. Muziejų vadovai, suvokdami ekonominę naudą, keičia tradicines lankytojų srauto pasyvaus aptarnavimo funkcijas ir vis daugiau dėmesio skiria įvairiems lankytojų dėmesį patraukiantiems netradiciniams renginiams bei jų ekonominio efektyvumo sociologiniams tyrinėjimams.

Pastarųjų orientavimas į ekonominius uždavinius ir lankytojų gausinimą keičia ir prie muziejų prisišliejusią mokslininkų tyrinėjimų profilį bei uždavinius. Tad greta tradiciškai prie didžiųjų muziejų buvusiuose mokslinių meno tyrinėjimų centruose viešpatavusių meno istorijos tyrinėjimų vis aktualesni darosi su muziejų sėkmingo ekonominio funkcionavimo kasdienybe susijusios praktinės ir taikomosios meno recepcijos bei mediacijos sociologijos problemos.

Vadinasi, keičiasi ne tik prie muziejų susispietusių tradicinių meno istorikų ir meno sociologų proporcinis santykis, ta-

čiau ir meno recepcijos bei mediacijos tyrinėjimų svarbos suvokimas. Tai kelia akademinį meno sociologijos tyrinėjimų statusą, skatina šios srities padalinių, darbuotojų skaičiaus gausėjimą, jų profesionalėjimą. Vadinasi, geriau finansuojami ir savo ekonominį efektyvumą įrodantys tyrinėjimai, o kartu auga su įvairiais netradiciniais muziejų veiklos aspektais susijusių mokslinių darbų srautas.

Mediacijos problemų išsamesniam aptarimui skirta 2009 m. pasirodžiusi Heinrich knyga *Faire voir. L'art à l'épreuve de ses médiations (Rodyti. Menas tarpininkavimo išbandymuose)*¹⁵, kurioje greta tradicinėmis jau tapusių meno ribų, menininko statuso, meno politikos, muzeologijos, profesionalių ekspertizių, publikos reakcijų temų daugumoje iš devynių joje paskelbtų tekstų įvairiais aspektais aptariamoms tarpininkavimo problemoms plačiuose meno funkcionavimo dabartinėje visuomenėje ir kultūroje laukuose. Mokslininkė taip pat pasineria į meno politikos, dabartinio meno kolekcijų formavimo principų, meno kūrinių atrinkimo ir pirkimo kriterijų analizę, aptarinėja įvairių institucijų ir agentų konfliktus sprendžiant šias problemas, atskleidžia papildomus sunkumus, kylančius regioniniams muziejams dabartinėmis meno kolekcijų formavimo sąlygomis. Ji parodo, kad neretai komplektuojant dabartinio meno kolekcijas, šias problemas atsakingi žmonės sprendžia remdamiesi tik abstrakčiomis frazėmis „patinka“ ar „nepatinka“, visiškai palikdami nuošalyje kitus atsakingo komplektavimo kryptingumą sąlygojančius veiksnius.

Savo tyrinėjimuose Heinrich detaliai aptaria tris pagrindinius veiksnius, kurie

dažniausiai sukelia panašius nutarimus: pirmiausia deramas paties kūrinio pristatymas, antra vertus, menininko asmenybė ir galiausiai nutarimus priimančios komisijos sudėtis¹⁶. Iš čia kyla racionaliai pagrįsti Heinrich siūlymai, kaip demokratizuoti ir padidinti meno kūrinų muziejų kolekcijoms pirkimo procesų efektyvumą. Remdamasi konkrečių faktų analize ji atskleidžia, kad suformuotoms institucijoms ir ekspertų grupėms vyk-

dant būtinus meno kūrinų pirkimus, dažnai neatliekamos objektyvesniam jų įvertinimui būtinos procedūros, nepateikiama sistemingai pagrįsta ir aiškiai argumentuota priimtų sprendimų motyvacija. Šie tyrimai ir pateikiamos rekomendacijos sulaukia palankaus ekspertų ir meninės bendruomenės įvertinimo, kadangi jos siūlymai pašalina kai kuriuos esminius modernaus meno kolekcijų formavimo trūkumus.

„KULTŪRINIS KARAS“ KOMPARATYVISTINĖS ANALIZĖS PERSPEKTYVOJE

Vienas reikšmingiausių Heinrich veikalų yra 2010 m. paskelbta komparatyvistinė monografija intriguojančiu pavadinimu *Guerre culturelle et art contemporain. Une comparaison franco-américaine (Kultūrinis karas ir šiuolaikinis menas. Prancūzų ir amerikiečių palyginimas)*¹⁷. Šioje studijoje teoriškai apibendrinami Prinstono universiteto JAV prof. Michel Laumont ir prancūzų prof. Laurent Thévenot vadovaujamos Politinės ir moralinės sociologijos grupės iš EHESS 1996 m. vykdytų lyginamųjų sociologinių tyrimų rezultatai. Tyrimas apima tik vieną dešimtmetį nuo 1980 iki 1990 m. Daug metų tyrinėjusi šiuolaikinio meno procesus Heinrich minėtoje knygoje lyginamuoju aspektu analizuoja visuomenės požiūrius į šiuolaikinį meną dviejose pagrindinėse dėl įtakos visame pasaulyje šioje srityje konkuruojančiose šalyse – Prancūzijoje ir JAV.

Šis lyginamasis tyrimas atskleidžia tuometinėms minėtų šalių visuomenėms ir šiuolaikinio meno problemas sprendžiančioms institucijoms būdingus po-

žiūrius į naujas meno formas. Tyrimai parodė, kad JAV tą dešimtmetį ne tik vyko įnirtinga visuomenės kova, nukreipta prieš naujas meno formas kultūroje, tačiau ir buvo plačiai eskaluojamos „šiuolaikinio meno krizės“ ir „kultūrinio karo“ idėjos, užvaldžiusios eilinių amerikiečių estetinę sąmonę. Knygoje aptariamos Amerikos konservatyvios visuomenės reakcijos į radikalias avangardinio meno formas Niujorke, Bostone, Vašingtone, Filadelfijoje, kurios sužlugdė garsių naujojo meno meistrų, pavyzdžiui, Andres Serrano, parodas. Ši socialiai aktyvios amerikiečių visuomenės dalies, išauklėtos stipria konservatyvių religinių idealų ir realistinių meno tradicijų dvasia, reakcija virto šalyje savotišku „kultūrinio karu“ (*Culture war*), įgavusiu įvairias kultūrinės raiškos formas¹⁸, o Prancūzijoje tokios aršios reakcijos, nukreiptos prieš naujojo meno formas, nebuvo ir lyginamajai analizei pasirinktu laikotarpiu spaudoje pasirodė palyginti nedaug „šiuolaikinio meno krizės“ problemas gvildenančių straipsnių. Iš čia

kyla prancūzų visuomenei, meno specialistams ir apskritai visuomenei būdingas tolerantiškesnis, palyginti su amerikiečiais, požiūris į naujas meno formas.

Vadinasi, Heinrich atlikta lyginamoji analizė išryškina esminius skirtumus tarp prancūzų ir amerikiečių požiūrių į naujas meno formas aptariamam laikotarpiui. Kitaip nei JAV, kur regime įtemptą „kultūrinio karo“ atmosferą, Prancūzijoje apskritai neišsikristalizuoja joks ryškesnis visuomeninis sąjūdis, nukreiptas prieš radikalias naujo meno formas. Tai pirmiausia lemia įnirtingus amerikiečių visuomenės debatus, o prancūzų visuomenėje apsiribojama vidine meno specia-

listų polemika dėl naujojo meno problemų. Kita vertus, JAV atsiranda radikalių naujojo meno formų, kurias provokuoja „kultūrinio karo“ problematikai skirtų straipsnių ir knygų srautas, taip pat daug vietos šiai problematikai skiriama TV ir kitose medijose, o Prancūzijoje šiai temai skirta visai nedaug tekstų ir ji nepakliūna į medijų dėmesio centrą. Šiuos esminius skirtumus Heinrich aiškina amerikiečių ir prancūzų visuomenėse gyvuojančiomis kultūros, modernaus meno tradicijomis, meno socialiniu ir kultūriniu statusu šiose visuomenėse, naujų meno formų integravimo laipsniu į visuomeninę sąmonę ir kitais sociokultūriniais veiksniais.

UŽSKLANDA

Apibendrinant išsakytas mintis galima teigti, kad prancūzų meno sociologijos raidoje Heinrich iškyla ne tik kaip įtakingiausia Bourdieu mokyklos atstovė, tačiau ir ryškiausia dabartinės meno sociologijos figūra, kurios tyrinėjimai atspindi naujausias po Bourdieu išėjimo išryškėjusias ne tik prancūzų, tačiau ir Vakarų meno sociologijos tendencijas, naujų meno sociologijos tyrinėjimų krypčių ir problemų įsigalėjimą. Kaip liudija gausios publikacijos, per tris kūrybinės veiklos dešimtmečius jos požiūriai patiria esmines metamorfozes. Ankstyvuojau kūrybinės evoliucijos tarpsniu perimdama Francasteliui ir Bourdieu būdingą išskirtinį dėmesį teorinėms ir metodologinėms meno sociologijos problemoms, ji reiškiasi kaip savo mokytojo meninio lauko sociologijos idėjų tęsėja. Jos tyrinėjimuose skleidžiasi daugelis Bourdieu nubrėžtų temų

ir idėjų, susijusių su meno sociologijos problematikos perorientavimu į socialinių mokslų įtakos sferą. Jos koncepcijoje ryškėja universalioms Bourdieu nuostatoms svetimas pabrėžtinas meno sferos sureikšminimas kultūroje ir kitų sociologijos tyrinėjimų kontekste, stipresnė orientacija į empirinius bei taikomuosius tyrinėjimus. Tačiau, nors mąstymo būdas ir meno sociologijos prioritetai skyrėsi, Heinrich tekstuose ilgai išlieka mokytoją ir mokinę siejantis suvokimas, kad meno sociologijos savarankiškumą ir tolesnę sėkmingą plėtrą gali laiduoti tik sociologinių mokslų tyrinėjimo strategijų, metodologinių priemonių ir konkrečių metodų vyravimas.

Savo mokslinės karjeros pradžioje analizuodama naujų meno akademijų ir kitų meno institucijų atsiradimo Vakaruose poveikį meninės veiklos sferų diferenciacijai, Heinrich nuosekliai per-

eina prie menininko išskirtinumo, jo statuso, kūrybos produktų funkcijų visuomenėje problemų tyrinėjimo. Tada išryškėja jos „išskirtinumo sociologijos“ įnašas į meninės industrijos, meno rinkos, meno produkcijos, meno kūrinų vertės nustatymo, meno recepcijos ir mediacijos, įvairių meno laukuose veikiančių agentų, tarpininkų, muziejinės veiklos ypatumų, profesionalių ekspertizių, muziejų kolekcijų komplektavimo ypatumų, publikos reakcijų tyrinėjimus. Ilgainiui toldama nuo konceptualių Bourdieu nuostatų, ji vis labiau linksta į empirinius, taikomuosius ir komparatyvistinius tyrinėjimus. Šias nuostatas sustiprina ir aktyvus jos įsitraukimas į

įvairius užsakomuosius projektinius tyrinėjimus.

Vadinasi, glaustai kalbant, pirmąją praėjusio amžiaus devintojo dešimtmečio pusę Heinrich meno sociologija plėtojasi stipriai veikiama jos mokytojo idėjų, antroje to dešimtmečio pusėje ir pastutiniojo dešimtmečio pradžioje ji pamažu tolsta nuo Bourdieu meno sociologijos nuostatų, ir šis procesas ilgainiui stiprėja. Rengiant habilitacinį darbą (habilituoto daktaro disertaciją ji apgynė 1994 m.) prasideda intensyviausias Heinrich akademinės tiriamosios veiklos tarpsnis, kai viena po kitos randasi naujos knygos, pavertusios ją prancūzų ir dabartinės Vakarų meno sociologijos lydere.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Žr. Žilvinė Gaižutytė-Filipavičienė, *Pierre'as Bourdieu ir socialiniai meno žaidimai*. Vilnius: KFMI, 2005.
- ² Nathalie Heinrich, „Pourquoi la sociologie parle des œuvres d'art et comment elle pourrait en parler“, *Sociologie de l'art*, 1997, Nr. 10, 1997, p. 15.
- ³ Nathalie Heinrich et Julien Ténéodos, *La sociologie à l'épreuve de l'art*. Première partie. Paris: 2006, p. 38.
- ⁴ Nathalie Heinrich et Julien Ténéodos, *La sociologie à l'épreuve de l'art*, 2007, p. 51.
- ⁵ Ten pat, p. 44.
- ⁶ Žr. Nathalie Heinrich. *La sociologie de Norbert Elias*. Paris: Editions La Découverte, 2002.
- ⁷ Nathalie Heinrich et Julien Ténéodos, *La sociologie à l'épreuve de l'art*, p. 50.
- ⁸ Nathalie Heinrich, *Ce que l'art fait à la sociologie*. Paris: Minuit, 1998, p. 83.
- ⁹ Nathalie Heinrich et Julien Ténéodos, *La sociologie à l'épreuve de l'art*. Première partie, p. 23.
- ¹⁰ Žr. Nathalie Heinrich, *La Gloire de Van Gogh. Essai d'anthropologie de l'admiration*. Paris: Editions de Minuit, 1991.
- ¹¹ Žr. Nathalie Heinrich, *L'épreuve de la grandeur*. Paris: Editions La Découverte, 1999.
- ¹² Žr. Nathalie Heinrich, *Etre écrivain. Création et identité*. Paris: Editions La Découverte, 2000.
- ¹³ Žr. Nathalie Heinrich, *L'élite artiste. Excellence et singularité en régime démocratique*. Paris: Gallimard, 2005.
- ¹⁴ Žr. Nathalie Heinrich, *Le triple jeu de l'art contemporain. Sociologie des arts plastiques*. Paris: Minuit, 1998.
- ¹⁵ Žr. Nathalie Heinrich, *Faire voir. L'art à l'épreuve de ses médiations*. Paris: Les Impressions nouvelles, 2009.
- ¹⁶ Ten pat, p. 116.
- ¹⁷ Žr. Nathalie Heinrich, *Guerre culturelle et art contemporain. Une comparaison franco-américaine*. Paris: Hermann, 2010.
- ¹⁸ Ten pat, p. 18.